

אוניברסיטת בן גוריון
הפקולטה למדעי הרוח והחברה
התוכנית לניהול ויישוב סכסוכים

מבנה חברתי של ישראל - Social Structure of Israel

מס' קורס : 172-1-0046

תשע"ט, סמסטר א', 2 ש"ש, יום ג' 10:00-12:00

אילה פז

דוא"ל : ayala@post.bgu.ac.il

שעת קבלה תתקיים בתום השיעור ו/או בתיאום מראש

תיאור הקורס

מטרת הקורס להקנות מסגרות תיאורטיות וידע אמפירי להבנת מבנה החברה בישראל, מקורותיו וסקירת השינויים שחלו בו מהתקופה הטרומה מדינתית ועד להתעצבותו במתכונתו הנוכחית. במהלך השיעורים נגדיר מהו מבנה חברתי ומהם המרכיבים של המדינה. כמו כן, נעסוק בחברה בתקופת הישוב ובהיסטוריה של התפתחות מוסדות השלטון בישראל, באופייה כחברת מהגרים, בתהליכי חיברות וביצירתה של זהות חדשה. נדון בעקרונות התנועה הציונית ובהתפתחותה של הדמוקרטיה הישראלית כתשתית תרבותית להתגבשותה של המדינה. נסקור את גלי ההגירה השונים לישראל ונבחן את מדיניות קליטת העלייה כחלק מהבניית החברה הישראלית וזהותה. כמו כן, נדון בסכסוך הישראלי-פלסטיני, ביחסי דת ומדינה, ובקבוצות מיעוט בישראל בהקשר של ישראל כחברה רב-תרבותית. נבחן את התהליך המרכזי בחברה הישראלית המשלב באופן דיאלקטי את הבניית הזהות הקולקטיבית הישראלית עם הבניית מציאות חברתית-פוליטית, שהמאפיין המרכזי שלה הוא שסעים בין מגזרים חברתיים שונים.

נושאי הלימוד

גבולות, מגמות ומאפייני החברה הישראלית
ישראל כחברת מהגרים – שסעים בחברה הישראלית
האומנם מדינה יהודית-דמוקרטית?
השסע העדתי בישראל – אתניות והמתח שבין מרכז לפריפריה
השסע הלאומי והסכסוך הישראלי-פלסטיני
השסע המגדרי – תפיסות של גבריות ונשיות ומעמדן של נשים בישראל
השסע הדתי-חילוני בישראל וסוגיות של חברה, דת ומדינה
מכור היתוך לרב-תרבותיות, האם התכוננה חברה רב-תרבותית בישראל?

סוגית מבקשי המקלט ועובדים זרים – אזרחים מול לא אזרחים במדינת הלאום של העם היהודי
מגמות עכשוויות של החברה הישראלית ומבט לעתיד

דרישות הקורס

א. נוכחות חובה והשתתפות פעילה ומושכלת בשיעורים (היעדרות מותרת עד שני מפגשים בסמסטר)
ב. קריאה של חומרי הלימוד להרצאות. יש לעקוב אחר רשימת הקריאה בסילבוס ולהגיע לשיעור עם חומרי הקריאה. עבודת ההגשה וכן המבחן המסכם יכללו חומרים מההרצאות וכן מהפריטים מרשימת הקריאה.

ג. הגשת מטלה במשקל של 20% מהציון הסופי (תאריך הגשה סופי והנחיות ימסרו בכיתה)

ד. עמידה בבחינה מסכמת (בציון של 56 ומעלה) במשקל של 80% מהציון הסופי, שתבחן את היכרות התלמידות/ים עם חומרי הקורס ואת יכולתן/ם לשלב בין החומרים התיאורטיים למציאות הישראלית העכשווית. החומר הכלול במבחן יהיה כל מאמרי החובה המופיעים בסילבוס, כל חומרי העזר שיועלו למודל במהלך הסמסטר וכן כל הדיונים שהתקיימו בכיתה.

* בהתאם למדיניות התכנית לניהול ויישוב סכסוכים, הנוכחות בקורס היא חובה וכל היעדרות מחייבת אישור מראש. היעדרות לא מוצדקת תגרע עד 10% מהציון הסופי.

הרכב הציון בקורס

א. מטלת אמצע (20%)

ב. בחינה מסכמת (80%)

הנחיות למטלת האמצע

מטלה זו תוגש לא יאוחר מתאריך 24 לדצמבר. במטלה זו הסטודנטיות/ים יציגו שסע/סוגיה/תהליך מרכזי המאפיין/נת את החברה הישראלית, תוך שימוש בלפחות שלושה מאמרים מתוך הסילבוס, וידגימו אותה/ה באמצעות קונפליקט או אירוע מהמציאות הפוליטית הישראלית העכשווית מששת החודשים האחרונים. המטלה תוגש במייל למרצה, כאשר שם הקובץ הוא השם המלא של הסטודנט/ית. מטלות שיוגשו לאחר הזמן לא ייבדקו, אלא באישור המרצה. אורך המטלה בין 2-3 עמודים. יש להגיש את המטלה מוקלדת, ברווח 1.5, גופן דיוויד, גודל כתב 12, מיושרת משני הצדדים ועם שוליים סטנדרטיים. יש להקפיד על עברית תקינה וניסוחים בהירים, בהתאם להנחיות שיינתנו בכיתה. פורמט המטלה המדויק יועבר לסטודנטיות/ם בשיעור של ה-26 לנובמבר.

מבנה הקורס ולוח זמנים

להלן תכנית הקורס, רשימת הקריאה ותכני הקורס. פריטים שמסומנים בכוכבית הם פריטי קריאה חובה. בכל שבוע יינתנו בין 1-3 פריטי קריאה.

עבור מי שמעוניין/נת בחומר עזר על מבנה החברה הישראלית, מצורפים כאן פריטי קריאה רשות כחומר רקע. מומלץ לעשות בהם שימוש בכתיבת מטלת האמצע.

מבוא תיאורטי והיסטורי; על גבולות החברה ותכונות יסוד של החברה הישראלית

- * יער אפרים וזאב שביט, 2014. "רקע היסטורי לדיון בחברה הישראלית: האידיאולוגיה הציונית והחברה היישובית", בתוך: זאב רוזנהק ורונית גרוסמן (עורכים), **מגמות בחברה הישראלית כרך א'**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 3-18, 40-73.
- קימרלינג ברוך, 1993. "יחסי מדינה-חברה בישראל", בתוך: אורי רם (עורך), **החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים**. תל אביב: ברירות, 328-350.
- הורוביץ דן ומשה ליסק, 1977. "צמיחתה של חברה דואלית", בתוך: **מישוב למדינה - יהודי ארץ ישראל בתקופת המנדט**, תל אביב: עם עובד, 19-30.

ישראל כחברת מהגרים – בין פלורליזם לשסע

- * פרס יוחנן ואליעזר בן-רפאל, 2006. **קירבה ומריבה – שסעים בחברה הישראלית**. תל אביב: עם עובד, 11-44.
- * סמוחה סמי, 1993. "שסעים מעמדיים, עדתיים ולאומיים ודמוקרטיה בישראל", בתוך: אורי רם (עורך), **החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים**. תל אביב: ברירות, 172-202.
- יער אפרים וזאב שביט, 2001. "חברה מרובת שסעים", בתוך: **מגמות בחברה הישראלית כרך ב'**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 1105-1188.
- אלכסנדר יעקובסון, 2008. "מתפוררת, שמתפוררת" – החברה הישראלית מול הנבואות על התפרקותה", **כיוונים חדשים** 18, 40-57.
- נויברגר בנימין, 2006. "שסעים ומפלגות בישראל", בתוך: אורי כהן, אליעזר בן-רפאל ואחרים (עורכים), **ישראל והמודרניות**. באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון, 169-210.
- ברזילי גד, 2001. "שסעים חברתיים בתרבות הפוליטית", בתוך: אפרים יער וזאב שביט (עורכים), **מגמות בחברה הישראלית כרך ב'**, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 743-780.

מדינה 'יהודית-דמוקרטית' וקבוצות מיעוט – דמותה של המדינה ומודלים של צורות משטר

- * סמוחה סמי, 2000. "המשטר של מדינת ישראל: דמוקרטיה אזרחית, אי-דמוקרטיה או דמוקרטיה אתנית", **סוציולוגיה ישראלית** 2 (2), 565-623.
- * יפתחאל אורן, אסעד גאנם ונדים רוחאנה, 2000. "האם תיתכן 'דמוקרטיה אתנית'? יהודים, ערבים והמשטר הישראלי", **ג'מאעה** 6, 58-76.
- * גביזון רות, 1999. **מדינה יהודית ודמוקרטיה: מתחים וסיכויים**. ירושלים: מכון ון ליר, 21-45.

* קופמן אילנה ואחרים, 2014. "החברה הערבית-פלסטינית כקהילת מיעוט לאומי: המדינה והמיעוט הערבי פלסטיני", מתוך: **החברה הערבית בישראל כרץ א'**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 89-93.

יפתחאל אורן, 2006. "דמוקרטיה בישראל", בתוך: אורי רם וניצה ברקוביץ' (עורכים), **אי/שויון**. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, 116-124.

חסון שלמה, 2007. **בין לאומיות לדמוקרטיה - תסריטים של יחסי רוב ומיעוט בישראל** (פרקים 1,2). מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, 14-48.

זיסר ברוך ואשר כהן, 1999. "מדמוקרטיה הסדרית לדמוקרטיה משברית: המאבק על הזהות הקולקטיבית בישראל", **פוליטיקה כתב העת למדע המדינה ויחסים בינלאומיים** 3, 9-30.

שיעור 5+6

השע העדתי בישראל

הקרנת סרט: 'סאלח פה זה ארץ ישראל'

* הכהן דבורה, 2004. "עלייה וקליטה", בתוך: זאב רוזנהק ורונית גרוסמן (עורכים), **מגמות בחברה הישראלית כרץ א'**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 165-229.

* צפדיה ארז ואורן יפתחאל, 2004. "מדינה, מרחב והון: מהגרים בישראל וריבוד חברתי-מרחבי", בתוך: דני פילק ואורי רם (עורכים), **שלטון ההון: החברה הישראלית בעידן הגלובלי**. ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר בירושלים והקיבוץ המאוחד, 197-221.

* פיקאר אבי, 2009. "מי ומי ההולכים: איכלוסן של עיירות הפיתוח", בתוך: אביבה חלמיש, צבי צמרת ואסתר מאיר-גליצנשטיין אסתר (עורכים), **עיירות הפיתוח**, ירושלים: יד בן צבי, 195-216.

* יפתחאל אורן וארז צפדיה, 2008. "ספריפריה: ערי הפיתוח והמקום המזרחי", **בלוק** 2, 40-46.

כזום עזיזה, 1999. "תרבות מערבית, תיוג אתני וסגירות חברתית: הרקע לאי-השוויון האתני בישראל", **סוציולוגיה ישראלית א' (2)**, 385-417.

סבירסקי שלמה ודבורה ברנשטיין, 1993. "מי עבד במה, עבור מי, ותמורת מה? הפיתוח הכלכלי של ישראל והתהוות חלוקת העבודה העדתית", בתוך: אורי רם (עורך), **החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים**. תל אביב: ברירות, 120-147.

כהן ינון, 1999. "פערים סוציו-אקונומיים בין מזרחים ואשכנזים 1975-1995", **סוציולוגיה ישראלית א' (1)**, 115-133.

ששון-לוי אורנה, 2013. "אני אשכנזי, ההורים שלי לא רואים את עצמם ככאלה: הבדלים בין-דוריים בתפיסות של אשכנזיות", בתוך: זאב שביט, אורנה ששון-לוי וגיא בן פורת (עורכים), **מראי מקום: זהויות משתנות ומיקומים חברתיים בישראל**. ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 149-178.

יער אפרים, 2000. "המשכיות ושינוי בחברה הישראלית – המבחן של כור ההיתוך", בתוך: חנה הרצוג, טל כוכבי, שמשון צלניקר (עורכים), **דורות, מרחבים, זהויות**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד ומכון ון-ליר, 72-104.

צפדיה ארז, 2012. "על גבולות בין מרכז ופריפריה", **פנים: כתב עת לתרבות, חברה וחינוך** 57, 4-11.

אמית קארין, 2005. "תקפות החלוקה האתנית למזרחים ולאשכנזים בקרב מהגרים וצאצאיהם בשוק העבודה הישראלי", **מגמות** 44 (1), 3-28.

שיעור 7

השסע הלאומי והסכסוך הישראלי-פלסטיני

* פלד יואב וגרשון שפיר, 2005. "הספּר הפנימי: פלסטינים כאזרחים מדרגה שלישית", **מיהו ישראלי: הדינמיקה של אזרחות מורכבת**. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 139-170.

* לוי גל ומחמד מסאלחה, 2013. "יאפא היא אֵיפּא: בחירה, זהות ומקום בבית הספר הערבי הדמוקרטי יאפא", בתוך: יונה יוסי, ניסים מזרחי ויריב פניגר (עורכים), **פרקטיקה של הבדל בשדה החינוך בישראל: מבט מלמטה**. ירושלים: מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד, 225-257.

Jamal Amal, 2007. "Strategies of Minority Struggle for Equality in Ethnic States: Arab Politic in Israel", *Citizenship Studies* 11 (3), 263-282.

בשארה עזמי, 1999. "הערבי הישראלי- עיונים בשיח פוליטי שסוע", בתוך: עזמי בשארה (עורך), **בין האני לאנחנו: הבניית זהויות וזהות ישראלית**. ירושלים: מכון ון-ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד, 169-191.

פלד יואב, 1993. "זרים באוטופיה: מעמדם האזרחי של הפלסטינים בישראל", **תיאוריה וביקורת** 3, 21-35.

סמוחה סמי, 2014. "יחסי ערבים-יהודים בישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית", בתוך: זאב רוזנהק ורונית גרוסמן (עורכים), **מגמות בחברה הישראלית כרך א'**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 410-472.

שיעור 8

החברה בדואית בישראל

* Nasasra Mansour, 2017. *The Naqab Bedouins: A Century of Politics and Resistance*. Columbia: Columbia University Press.

* אבו רביעה-קוידר סראב, 2005. "מתמודדות מתוך שוליות: שלושה דורות של נשים בדואיות בנגב", בתוך: הנרייט דהאן-כלב, ניצה ינאי וניצה ברקוביץ' (עורכות), **נשים בדרום; מרחב, פריפריה, מיגדר**. שדה בוקר: מכון בן-גוריון לחקר ישראל, הציונות ומורשת בן-גוריון, 86-108.

השסע הדתי-חילוני בישראל וסוגיות של חברה, דת ומדינה

* בן פורת גיא, 2016. **הלכה למעשה: חילונו של המרחב הציבורי בישראל**. חיפה: הוצאת פרדס, 11-19, 63-113.

* יונה יוסי ויהודה גודמן, 2004. "מבוא: דתיות וחילוניות בישראל – אפשרויות מבט אחרות", בתוך יוסי יונה ויהודה גודמן (עורכים), **מערבולת הזהויות: דיון ביקורתי בדתיות ובחילוניות בישראל**. ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, 9-38.

זיסר ברוך ואשר כהן, 2003. **מהשלמה להסלמה: השסע הדתי-חילוני בפתח המאה העשרים ואחת**. ירושלים: הוצאת שוקן, 7-31.

ברזילי גד, 2014. "התרבות הפוליטית והמשפטית בישראל", בתוך: זאב רוזנהק ורונית גרוסמן (עורכים), **מגמות בחברה הישראלית כרך ב'**. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 671-680.

Peled Yoav and Horit H. Peled, 2019. *The Religionization of Israeli Society*. London: Routledge.

השסע המגדרי – תפיסות של גבריות ונשיות ומעמדן של נשים בישראל

* אמיר דלילה, 1995. "'אחראית', 'מחויבת' ו'נבונה': כינון נשיות ישראלית בוועדות להפסקת הריון", **תיאוריה וביקורת** 7, 247-254.

* ברקוביץ' ניצה, 1999. "אשת חיל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל", **סוציולוגיה ישראלית** ב' (1), 277-310.

* ברקוביץ' ניצה, 2001. "אזרחות ואימהות: מעמדן של הנשים בישראל", בתוך: יואב פלד ועדי אופיר (עורכים), **ישראל- מחברה מגויסת לחברה אזרחית?** ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 206-243.

כהן ינון, 2006. "פערי שכר לאומיים, מגדריים ואתניים", בתוך: אורי רם וניצה ברקוביץ' (עורכים), **אי/שוויון**. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, 339-348.

אוקן ברברה ועמליה אוליבר, 2009. "עבודה בשכר ומבנה המשפחה: מחקר לאורך זמן בקרב נשים יהודיות בישראל", **סוציולוגיה ישראלית** י' (2), 307-338.

גירבי איריס, 1996. **המחיר הכפול: מעמד האשה בחברה הישראלית ושירות הנשים בצה"ל**. תל אביב: רמות.

המשך השסע המגדרי והצלטבות בין שסעים

מרצה אורחת: ד"ר בקי קוק על שינויים בתפקיד האישה בחברה החרדית

* בן-שחר רבקה נריה, 2015. "להיות אישה של תלמיד חכם" - כיצד נתפסת המציאות החברתית-כלכלית של 'חברת הלומדים' בעיני נשים חרדיות", *חקר החברה החרדית* 2, 169-192.

שיעור 12

מכור היתוך לרב-תרבותיות; האם התכוננה חברה רב-תרבותית בישראל?

* יונה יוסי ויהודה שנהב, 2005. *רב תרבותיות מהי? על הפוליטיקה של השונות בישראל*. תל אביב: בבל, פרק 2, 52-70.

* בן-אליעזר אורי, 2008. "כושי סמבו, בילי-בילי-במבו": כיצד יהודי הופך שחור בארץ המובטחת", בתוך: יהודה שנהב ויוסי יונה (עורכים), *גזענות בישראל*. ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 130-157.

* חסן, מנאר, 1999. "הפוליטיקה של הכבוד: הפטריארכיה, המדינה ורצח נשים בשם כבוד המשפחה", בתוך: דפנה יזרעאלי ואחרות, *מין מיגדר פוליטיקה*. תל אביב: קו אדום, הקיבוץ המאוחד, 267-305.

מאוטנר מנחם, אבי שגיא ורוגן שמיר, 1998. "הרהורים על רב-תרבותיות בישראל", בתוך: מנחם מאוטנר, אבי שגיא ורוגן שמיר (עורכים), *רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית*. תל-אביב: רמות, 67-76.

אליה-לייב רויט, אילת הראל-שלו ושיר דפנה-תקוע, 2018. "מקהילה 'מוחלשת' לקהילה נאבקת: קולות שונים מתוך הקהילה האתיופית על רקע מחאת קיץ 2015", *חברה ורווחה* 38 (4), 801-829.

טיילור צ'ארלס, 2003. "פוליטיקה של ההכרה", בתוך: אוהד נחתומי (עורך), *רב-תרבותיות במבחן הישראליות*. ירושלים: מאגנס, 21-52.

קימרלינג ברוך, 1998. "הישראלים החדשים, ריבוי-תרבויות ללא רב-תרבותיות", *אלפיים*, 16, 264-308.

Eisenstadt Shmuel N., 2000. "Multiple Modernities", *Daedalus* 129 (1), 1-29.

שיעור 13

אזרחים מול לא אזרחים: סוגית מבקשי המקלט + סיכום הקורס

* קריצמן-אמיר טלי, 2015. "מבוא", מתוך: טלי קריצמן-אמיר (עורכת), *לוינסקי פינת אסמרה: היבטים חברתיים ומשפטיים של מדיניות המקלט בישראל*, רעננה: מכון ון ליר בירושלים הקיבוץ המאוחד, 9-36, וגם 111-121.

* באיו יוהנס, 2015. "להיות פליט בישראל: מחוויותיו האישיות של פליט בארץ הקודש", מתוך: טלי קריצמן-אמיר (עורכת), *לוינסקי פינת אסמרה: היבטים חברתיים ומשפטיים של מדיניות המקלט בישראל*, רעננה: מכון ון ליר בירושלים הקיבוץ המאוחד, 211-226.

הראל שרון, 2015. "מנגנון המקלט של ישראל: תהליך העברת הטיפול בבקשות המקלט מנציבות האו"ם לפליטים לידי מדינת ישראל", מתוך: טלי קריצמן-אמיר (עורכת), **לוינסקי פינת אסמרה: היבטים חברתיים ומשפטיים של מדיניות המקלט בישראל**, רעננה: מכון ון ליר בירושלים הקיבוץ המאוחד, 43-84.

קמפ אדריאנה, 2008. "ניהול ההגירה, חיזוק האזרחות: הרפורמה להסדרת מעמדם של ילדי מהגרי העבודה בישראל", בתוך: יוסי יונה ואדריאנה קמפ (עורכים), **פערי אזרחות: הגירה, פרוין וזהות בישראל**. ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 92-117.

קמפ אדריאנה ויוסי יונה, 2008. "הגירה, פרוין וזהות בישראל: לקראת עידן חדש?", בתוך: יוסי יונה ואדריאנה קמפ (עורכים), **פערי אזרחות: הגירה, פרוין וזהות בישראל**. ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 9-24.

קמפ אדריאנה ורבקה רייכמן, 2007. **עובדים זרים: הכלכלה הפוליטית של הגירת עבודה בישראל**, ירושלים: מכון ון ליר.

קריצמן-אמיר טלי ותומס ספייקרבוואר, 2015. "על חוקיותם של נוהלי דחייה של מבקשי מקלט בגבולות ועל מוסריותם: הטיפול במבקשי המקלט בגבול ישראל-מצרים", מתוך: טלי קריצמן-אמיר (עורכת), **לוינסקי פינת אסמרה: היבטים חברתיים ומשפטיים של מדיניות המקלט בישראל**, רעננה: מכון ון ליר בירושלים הקיבוץ המאוחד, 111-146.

* עשויים לחול שינויים בהתאם להתפתחות הסמסטר.

** על הסטודנטיות/ם מוטלת האחריות למצוא את קטעי הקריאה ולהגיע מוכנות/ים לשיעורים.

בהצלחה!